

”Vi fick börja om från början”

Hösten 2017 anklagades Teknikprogrammet på Dragonskolan i Umeå för att blunda för kränkningar och sexuella trakasserier. Skolledningen var tvungen att ifrågasätta både sin organisation och sitt värdegrundsarbete – och har nu genomfört omfattande åtgärder i det pågående förändringsarbetet.

Text: Oskar Ekman

Det var den 25 oktober 2017 som inlägget publicerades på Facebook. Mamman till en tidigare elev på Teknikprogrammet på Dragonskolan i Umeå beskrev hur dottern och några av hennes kvinnliga klasskamrater under hela sin gymnasietid utsatts för olika former av kränkningar och sexuella trakasserier av en grupp killar på skolan. Vissa av de manliga lärarna ska dessutom ha ”eldat på” beteendet, skämtat sexistiskt på tjejernas bekostnad och avfärdat deras protester som ”feministiska åsikter”. Mamman beskrev också hur eleverna blivit misstänkliggjorda och förminskade när de försökt uppmärksamma skolledningen på situationen. Inlägget spreds snabbt och blev en stor nyhet både lokalt och på riksnivå.

Rektor Carina Adolfsson Nordström hade tillträtt bara några månader tidigare och var alltså inte rektor när flickorna ifråga var elever på skolan. Men nu fick hon se både personal och elever hängas ut på sociala medier.

– Det började ringa konstant i min telefon och inkorgen fylldes av hatmejl, berättar hon. Inte från elever eller föräldrar, utan från främlingar med märkliga e-postadresser. Det blev en aggressiv stämning jag aldrig upplevt tidigare. Jag fick börja med att ta hand om det mest akuta, hålla presskonferenser och försöka återupprätta någon slags trygghet internt.

Tillsammans med kurator Maja Israelsson började hon sedan ha samtal med eleverna. Bilden som framträdde om stämningen på Teknikprogrammet var motsägelsefull. En del kvinnliga elever ifrågasatte maktstrukturerna, kände sig kränkta och vittnade om en grabbig jargong. Åter andra, inklusive många av lärarna, kände inte igen beskrivningen. Carina Adolfsson Nordström tog beslutet att stänga ner Teknikprogrammet i två dagar för att påbörja arbetet med en handlingsplan.

– Det här sammanföll med starten av Metoo-vågen, säger Carina Adolfsson Nordström. Många började fundera över normer och strukturer på ett mer genomgripande vis, vilket var väldigt bra. Vi var många som var vilsna i detta och det skolan hade gjort och gjorde i denna fråga var inte tillräckligt.

– När Facebook-inlägget kom hade vi inte sett något i våra elevenkäter som tydde på att det rådde en utbredd sexism här, fortsätter hon. Tvärtom hade Teknikprogrammet bland de bästa

resultaten av alla på trygghet och trivsel. Därför var vi så förvånade. Varför hade inte detta synt, trots att vi använde Skolinspektionens egen enkät? Kanske var det en kombination av att enkäterna inte ställer särskilt specifika frågor, och att vi själva inte var medvetna om maktstrukturerna. Som rektor känner jag mig inte längre trygg bara med goda enkätresultat. Vi måste ha bättre samtal med eleverna.

De drabbade flickorna gjorde själva ingen anmälan mot skolan eller någon lärare. Skolinspektionen och Diskrimineringsombudsmannen fick däremot in flera anmälningar från allmänheten. I december 2017 genomförde Skolinspektionen en omfattande granskning av Teknikprogrammet och formulerade skarp kritik mot skolan i den rapport som följde. Bland annat konstaterade man att det inte bedrevs ”ett tillräckligt aktivt och medvetet arbete för att främja elevernas förståelse för andra människor och förmåga att ta deras perspektiv” och att det fanns ”brister i arbetet med att motverka kränkande behandling”. Bland lärarna noterade man ”en oreflekterad diskurs om kvinnligt och manligt i undervisningen” och att det mellan elever ibland förekom ”en jargong, som utöver ett grovt språkbruk, bland annat yttrar sig i nedsättande uttryck beträffande kvinnor, personer med en annan etnicitet än majoritetsbefolkningens och sexuell läggning”.

Kvinnliga elever är i minoritet på Teknikprogrammet (omkring 20 procent) och upplevde på gruppnivå, enligt Skolinspektionens granskning, ett sämre skolklimat än de manliga. Bland annat uppgav 69 procent av de manliga eleverna att de alltid blev behandlade med respekt av lärare och personal på skolan, men bara 41 procent av de kvinnliga. Av killarna upplevde 60 procent alltid ett tillåtande klimat i klassrummet, men bara 44 procent av tjejerna.

– På den tiden hade vi inte heller bra rutiner för anmälan till rektor, säger Carina Adolfsson Nordström. När pedagoger fick signaler om trakasserier eller kränkningar så arbetade de enskilt med detta utan att anmäla detta till sin rektor, som är ett lagkrav och en förutsättning för att kunna arbeta systematiskt. Generellt hade vi förlitat oss alldeles för mycket på värdegrundsdagar.

Efter Skolinspektionens rapport tog skolledningen hjälp av två psykologer under några konferensdagar, för att alla i personalen skulle få landa i en gemensam verklighetsbeskrivning och få chansen att prata om bland annat könsroller och hur de påverkar.

– Vi behövde få tid att diskutera de här frågorna, säger kurator Maja Israelsson. Det blev positiva dagar. Vi kände att nu gör vi någonting bra av det här.

Efter ett grundligt analysarbete där såväl skolledning som lärare och elever var delaktiga utarbetades en omfattande åtgärdsplan (se även faktaruta).

– Vi fick börja om från början, säger Carina Adolfsson Nordström. Det finns inte någon mall för sådant här. Men forskning visar att det framför allt är elevinflytande som bäddar för ett bra

värdegrundsarbete. Återkoppling är också jätteviktig, eleverna måste känna att det blir ett resultat av deras arbete.

– Nu har vi ändrat delar av vår organisation. Tidigare kände sig lärarna splittrade och isolerade och upplevde ett långt avstånd till rektor. Vi har skapat strukturer för våra träffar, där vi har ett starkt fokus på värdegrund och samverkan. Lärarna fick känna att detta också var en satsning på dem.

– Det kommer alltid att uppstå svåra situationer i skolan, säger kurator Maja Israelsson. För att vara trygga i hur vi ska agera behöver vi ha kollegor att reflektera och fundera tillsammans med. En del i att förändringen tror jag handlar om att våga vara obekväma och inte bidra till en tystnadskultur.

Under utredningsarbetet var en av de tydligaste signalerna från eleverna att värdegrundsdiskussioner måste ske löpande i undervisningen, inte bara under särskilda temadagar. Något som Anja Westerlund och Ludvig Wiechel, som båda går i årskurs tre på Teknikprogrammet, trycker hårt på.

– Många väljer att skolka under sådana dagar och tänker att ”det där rör inte mig”, förklarar Anja.

– Ja, de som verkligen behöver gå dit gör det inte, tillägger Ludvig.

Eleverna måste bli engagerade på riktigt och känna att diskussionerna ligger nära deras verklighet, betonar de. Om det bara är lärare eller föreläsare som pratar är det lätt att man tappar intresset. Anja berättar om en diskussion som berörde henne starkt efter att de i en mindre grupp sett ett program från Utbildningsradion om normer och maskulinitet.

– En kille berättade hur han upplevde machokulturen i sin egen familj. Det var så intressant och modigt att han reflekterade över det inför alla i gruppen.

– Ja, det viktigt med små grupper, säger Ludvig. Det gör det mycket lättare att vara sig själv.

De poängterar också att enkätundersökningar inte är ett heltäckande verktyg för att upptäcka missförhållanden.

– Skolan bör ha djupare samtal med varje elev, säger Ludvig.

– Vi måste fylla i så många enkäter, det är lätt att bli less, säger Anja. Många rafsar bara ner något snabbt. På en fråga som ”Känner du dig trygg?” kanske man bara tänker på fysisk rädsla och inte andra aspekter. Och man kan mycket väl svara ja på frågan om man har vänner, men ändå vara trakasserad av andra.

Uppmärksamheten och förändringsarbetet har lett till en bra uppslutning på skolan, tycker Ludvig.

– Nu går de tydligt igenom diskrimineringsgrunderna och vem man ska vända sig till om man drabbas. Och det finns en större medvetenhet om hur man beter sig mot varandra.

– Många blev engagerade, tilläger Anja. Men det är nog lätt att det dör av. Diskussionen måste hållas vid liv hela tiden.

– Samtidigt tror jag att vi är en generation som faktiskt reflekterar mycket över normer och strukturer, säger Ludvig. Det finns en hel del som äldre människor kan lära av oss.

I september 2018 meddelade Skolinspektionen att de bedömde att Dragonskolan vidtagit nödvändiga åtgärder för att avhjälpa bristerna och att de avslutar sin tillsyn.

– Det var ett skönt kvitto att få, men vi är bara i början av vårt förändringsarbete, säger Carina Adolfsson Nordström. Sexuella trakasserier kommer inte att upphöra helt, men nu är det mycket större chans att det kommer fram och blir åtgärdat.

– Som rektor har jag ett stort ansvar, fortsätter hon. Det spelar roll hur jag pratar, lägger upp planeringsdagar – och hur jag prioriterar kring kompetensutveckling. Generellt har huvudmän och skolledningarna tryckt enormt mycket på elevernas kunskapsresultat under senare år. Jag tror att det har lett till att pedagogerna inte fått tillräckliga verktyg för värdegrundsarbetet. Enskilda lärare tog ansvar, men det skedde inte systematiskt.

Kurator Maja Israelsson framhåller att det är ett arbete som sker gemensamt.

– En dialog kring hur elevhälsan kan vara mer delaktig i undervisningen har startats och vi jobbar bland annat med att ta fram underlag för att lyfta frågor som machokultur, trygga grupper, normer och kamratskap. Det handlar inte alltid om att göra helt nytt, mycket görs i klassrummen, men vi jobbar på att synliggöra hur vi jobbar och att belysa värdegrundsarbetet.

– Jag måste också säga hur imponerad jag är av våra elever, både tjejer och killar, avslutar Carina Adolfsson Nordström. Hur de pratar och resonerar om de här sakerna. Metoo är verkligen en revolution, och jag som vuxen kvinna lär mig så mycket av dem.

/Faktaruta/

De viktigaste åtgärderna

Teknikprogrammet på Dragonskolan i Umeå genomförde flera förändringar i sin organisation och implementerade en åtgärdsplan. Här är ett urval av punkterna.

* Alla eventuella anmälningar om diskriminering eller sexuella trakasserier ska direkt vidarebefordras till rektor.

* Värdegrundsuppdraget ska vara tydligt kopplat till planeringarna i alla ämnen. Alla lärare delar sina planeringar i Google drive så att rektor kan följa upp arbetet.

Skolverket

- * På arbetslagsträffarna utbyter lärarna erfarenheter och goda exempel på värdegrundsarbete från sin undervisning. En ansvarig i varje arbetslag samordnar arbetslagets arbete.
- * En gemensam tidsplanering i form av ett årshjul tydliggör hur och när skolans kvalitetsarbete ska genomföras i alla sina delar.
- * Uppdaterade ordningsregler innebär bland annat lärarbestämda platser för eleverna på lektionerna och ett ansvar för lärare att direkt reagera om ljudnivån blir för hög.
- * Ökat fokus på samarbetsövningar vid terminsstart för att bygga trygga grupper, framförallt i årskurs ett och två.
- * Ökat deltagande från Elevhälsoteamet på klassens så kallade ”VI-timmar” (mentorstid). Där schemaläggs även arbete med frågor om mänskliga rättigheter.
- * Tydliggjort ansvar för lärarna att föregå med gott exempel, värna om ett öppet klassrumsklimat samt att alltid bryta undervisningen och diskutera eventuella incidenter i klassrummet.
- * Att i undervisningen granska och belysa historiskt hur exempelvis mansnormer kommer till uttryck i ämnena teknik och matematik. Att vara tydligt inkluderande i urvalet av representerade forskare, att framhålla kvinnliga förebilder i de naturvetenskapliga ämnena samt att exempelvis planera studiebesök på teknikföretag med kvinnliga anställda.
- * Samarbete med ett forskningsteam från Umeå Centrum för genusstudier vid Umeå Universitetet, där tyngdpunkten ligger på att förstå vad forskning säger är framgångsrikt kring värdegrundsarbete och sedan implementera detta i verksamheten.
- * En utbildningsinsats i demokrati och värderingsfrågor från en organisation, där hela Dragonskolan deltar och som är gemensam för skollledning, personal och elever.